

COMPAGNIE UIT EVENWICHT

NA DE OVERDRACHT VAN DE VAART IN 1852

©Albert Metselaar, 2016 albertmetselaar@home.nl

Een van de gevelstenen in de oude kerk van Hollandscheveld.

In de voormuur van de oude Hervormde kerk van Hollandscheveld zitten twee gevelstenen. Ze herinneren aan het stichten van de kerk in 1851. Eén van die stenen geeft de commissie weer, die zich inzette voor het verzamelen van geld om de kerk tot stand te kunnen brengen. Formeel noemde men zichzelf de *“Commissie tot opbouw van kerk en pastorie in het Hollandscheveld”*. Als zodanig vinden we hen bijvoorbeeld vermeld in de regionale kranten, wanneer verslag werd gedaan van hun werk. In de praktijk is deze steen de grafsteen geworden van de Compagnie van 5000 Morgen als compagnie en als organisatie met een centrale rol op het Hoogeveen. De Compagnie werd opgericht in 1631, als vereniging van compagnons van grond- en veenbezitters, die gezamenlijk veen bezaten, en voorne-

mend waren die gronden en venen toegankelijk te maken via een vaart. De vaart werd gegraven in de periode 1631-1633. In 1633 werd de grond verdeeld onder de compagnons, zodat de Compagnie geen eigenaar meer was van de gronden en de venen. De Compagnie werd daarmee een kanaalmaatschappij, waarvan het bestuur ook nog 100 morgen voor kerk, school en armen beheerde. In 1733 werd het eigendom van het kanaal weggehaald bij de Compagnie. Het kanaal werd verdeeld onder eigenaren en/of groepen van eigenaren, samenwerkend in kleinere compagnieën. De Compagnie werd een platform dat gezamenlijke belangen kon bundelen, bespreken, voor acties naar buiten toe en naar binnen toe, om te voorkomen dat de werkgevers op het Hoogeveen zelf tegen elkaar werden uitgespeeld. De Compagnie kon ook het beheer van de Hoogeveense Vaart coördineren. Daardoor bleef het de leidende organisatie op het veen.

Het was vooral schulte Abraham de Vriese die voor verdeling van de vaart was geweest. Hij stierf al twee jaar na de verdeling, 1735. De verdeling bleef een feit, maar ook praktische zaken rondom de vaart werden gezamenlijk opgepakt. De Compagnie coördineerde in 1764 zelfs een verdere onderverdeling van verlaten en panden in de vaart, toen de veeneigenaren steeds verder werden opgedeeld in kleinere samenwerkingsverbanden. Beide kanten, de gedeelde vaart en de samenwerking, kwamen tot uiting in de diverse boekhoudingen. De rentmeester van de Compagnie van 5000 Morgen, die dus geen 5000 Morgen en geen vaart meer bezat, verrekende de kosten en inkomsten van de vaart over de diverse ondercompagnieën en afsplitsingen daarvan. Maar de vaart BLEEF van de grondeigenaren persoonlijk, opgedeeld in panden, verlaten en verlaatswoningen. De Compagnie van 5000 Morgen zelf bezat vanaf 1733 de morgens (hectaren) van het fonds Ad Pios Usus en nog enige jaren de verbeurd verklaarde en ongedeelde venen van Ritmeester Hendrik van Echten. Toen die Ritmeestersvenen in 1748 werden verdeeld, bleef alleen het veen en de grond van het fonds over. Hier wordt in publicaties vaak aan voorbij gegaan. De Compagnie van 5000 Morgen wordt in de diverse publicaties over Hoogeveen gepresenteerd als een alles bepalende organisatie. In de praktijk lag de macht bij individuele verveners en hun eigen organisaties, zoals de Hollandse Compagnie. In de 18^e eeuw groeide ook de invloed van het kerspel Hoogeveen. Los daarvan lag er in het dorp veel macht bij de diverse generaties Heren van Echten. Dit alles in een ingewikkelde mix van belangen en invloed. Al deze zaken kwamen bij elkaar in het besturen van de kerk. Die was tot 1840 met het kerkhof er omheen eigendom van de Compagnie, daarna van de kerkelijke gemeente. Dit door ingrijpen van de Koning.

Eind 18^e eeuw werd de Compagnie eigendom van het pand van de rentmeesters Prijs. Borchart Jans Prijs had goed gefunctioneerd in voorspoedige tijden. Zoon Jan Borcharts Prijs was rentmeester van de Compagnie, beheerder van de kerkegoederen, onderbaas van de Hoogeveense Vaart, schatbeurder, veenbaas, hospes met een herberg, tapper en hoofdparticipant met 101 morgen en 591 roede ondergrond en veen binnen Schoonhovens Compagnie. In 1774 was er een groot tekort in zijn kas, wat tot zijn financiële ondergang leidde. *“De boedel bij executie verkocht”*, werd toegevoegd aan zijn notering in het haardstedenregister van dat jaar. Hierdoor kwam het eigendom van de woning van de familie Prijs bij de Com-

pagnie te liggen. De woning werd bekend onder de naam “Compagnieshuis” en de mythe werd over de generaties heen dat van hieruit Hoogeveen in het verleden werd bestuurd. Er waren meerdere woningen van waaruit werd bestuurd, en toen van hieruit werd geleid, ging dat slechts over delen van de samenleving. De woning werd in de 1^e helft van de 19^e eeuw gebruikt als gemeentehuis van Hoogeveen. Het bezit van de woning werd door de Compagnie ondergebracht in een fonds voor het Armwerkhuis. Formeel had de Compagnie van 5000 Morgen in 1851 drie fondsen, dat van het Armwerkhuis, het fonds ‘Ad Pios Usus’, met als zichtbare zaken het Compagnieshuis en de Kerkenkavel, het fonds van het Mallegatschut, plus het beheer over een vaart die al jaren niet meer het eigendom was van die Compagnie.

Op 16 juli 1851 passeerde de notariële akte waarmee de Compagnie van 5000 Morgen te Hoogeveen de Hoogeveense Vaart overdroeg aan de pas opgerichte Drentsche Kanaal Maatschappij. De vaart werd verkocht voor f 25.000,- . Het geld was afkomstig van de burgerlijke gemeente Hoogeveen. De directeur droeg bij de overdracht van het kanaal niet het bedrag over, noch de waardepapieren van de gemeente, maar kwam met de Compagnie van 5000 Morgen overeen dat ze voor dat bedrag dat de gemeente Hoogeveen aan hen zou geven, aandelen zouden krijgen, zodat het geld naar de nieuwe maatschappij ging. Voor de gemeente Hoogeveen was het op dat moment een manier om uit de impasse te komen. De Compagnie had al jaren geen geld om de verouderde vaart te verbeteren, de Hoogeveense economie holde hard achteruit, hoe kreeg je dan de eigenaren zover om de zaak uit handen te geven? Zo dus, met dat gemeenschapsgeld.

Het is een wat ingewikkeld verhaal aan het worden, maar dat is van belang om de rest ervan te begrijpen. Het opvallendste aan deze hele zaak is namelijk dat de Compagnie van 5000 Morgen in deze ruil (vaart tegen uitkoopsom van een derde, te investeren in aandelen in de verbeterde en verlengde vaart) eigenaar werd van die aandelen, terwijl de tegenwaarde, de Hoogeveense Vaart zelf, geen eigendom was van de Compagnie, maar van de individuele grondeigenaren. Vanuit de simpele juridische logica, dat je niet kunt verkopen, ruilen, weggeven, wat niet van jezelf is, moeten we de conclusie trekken dat de Compagnie bij de verkoop en overdracht van de Hoogeveense Vaart heeft gehandeld als platform van de grondeigenaren die de eigendomsrechten hadden vanaf 1733.

Het eigendom lag niet bij die Compagnie zelf. De Compagnie had zich dan wel ingekocht voor een zelfde bedrag van f 25.000,- maar daarmee was de interne bezitsoverdracht niet afgerond. Omdat de Compagnie het bezit van de individuele grondeigenaren en kleinere Compag-nieën had verkocht, had de Compagnie juridisch gezien nog steeds een schuld bij die eigenaren, zolang dat bedrag niet was doorgeschoven. Omdat de Compagnie in de jaren daarna het bedrag bleef beheren, beheerde de Compagnie feitelijk wat niet van haarzelf was. Om het helder voor ogen te houden: het is net zoiets alsof een voetbalvereniging als service aan de leden de schoenen in bewaring heeft. Vervolgens kan het bestuur van die vereniging als service wel regelen dat er nieuwe schoenen komen, en de oude daarop ingeruild worden, maar de schoenen blijven van de leden, ook de nieuwe.

Aan de overdracht van de vaart ging een pijnlijk proces vooraf, van een Compagnie van 5000 Morgen die zijn verantwoordelijkheid niet nam of niet kon nemen, ten opzichte van de vaart, waarvoor ze ook in de 19^e eeuw nog steeds verantwoordelijk was. Een vaart waarvoor de Compagnie geld spaarde, om verbeteringen aan te kunnen brengen. Een vaart waaraan de Compagnie zijn bestaansrecht ontleende.

Een wel heel mooi bijgeknipt etiketje, dat vervolgens is geplakt op een folio, waarin de financiële boekhouding werd bijgehouden van het Vaartfonds (1838-1881) van de Compagnie van 5000 Morgen. De laatste poging van een stervende Compagnie, om de Hoogeveense Vaart op orde te maken.

De Compagnie van 5000 Morgen was vóór 1840: eigenaar en bestuurder van de Grote Kerk, beheerde van de Hoogeveense Vaart, beheerder van drie fondsen (Mallegat, Armwerkhuis en 100 morgen rondom Kerkenkavel). De Compagnie was ook nog een platform voor overleg tussen verveners, voor zover ze ook ondergrond bezaten. Maar het eind was in zicht en dat werd langzamerhand steeds duidelijker. Na een slepende periode van meningsverschillen, werd in 1840 de kerkelijke gemeente rondom de Grote Kerk eigendom van het eigen gebouw, als deel van de Nederlandse Hervormde Kerk in Nederland. Toen was het al duidelijk dat er nog een veel groter probleem was. De compagnie kon de vaart niet meer voldoende onderhouden. Er moest echt wat gebeuren aan verbreden en verdiepen, zodat er

grotere schepen door konden. Maar het veen in Hoogeveen begon op te raken. Hoe kreeg je geld bij elkaar om een vaart te verbeteren, of op zijn minst voor veel geld te onderhouden, terwijl de oude belanghebbenden (de verveners uit Hoogeveen) niet meer de grote inkomsten van vroeger hebben, waardoor gemakkelijk 'ommeslagen', eigen belastingen, geheven konden worden? We volgen het ontbindingsproces van een compagnie. Een van de eerste duidelijke signalen dat er echt iets moest gebeuren met de vaart kwam in 1836 van een groep schippers:

***Aan heren Hoofd en Mede
Directeuren der Algemene
Compagnie van Vijfduizend
morgens te Hoogeveen.***

***De ondergetekenden alle belanghebbende schippers, wonende en gedomici-
leerd in de gemeente Hoogeveen, geven aan UWEG met verschuldigde eer-
bied te kennen –***

***Dat aangezien het voor hun lieden niet alleen zeer ongevoegelijk, maar tevens
hoogst nadelig is, om ten allen tijde en bij iedere waterstand in deze kolonie,
op de vastgestelde peil van twee en een half voet affevaren, zo als UWEG bij
rijpe overweging zelve, naar waarheid zullen kunnen beoordelen, terwijl van
de andere zijde, naar adressants overtuiging, zulks tevens zeer onvoordelig
voor de belangen dezer kolonie is, hetwelk door de ondervinding van onder-
scheidene jaren is bewezen en nog voortdurend daardoor wordt bevestigd,
dat onderscheidene grote schippers, om evenvermelde bezwarende redenen,
hunnen oplage vooral gedurende het winterseizoen, in anders voor hunlieder
belangen beter geconstrueerde vaarwateren doen plaats hebben, waaruit on-
wedersprekelijk voortvloeit, dat niet alleen het vertier in deze gemeente daar-
door aanmerkelijk wordt verkort, doch waardoor tevens het middel van be-
staan, van zovele ingezetenen dezer gemeente, afhankelijk van de scheep-
vaart, gevoelig wordt onderdrukt-***

***Dat deze gewichtige en belangrijke redenen adressanten hebben aange-
spoord zich aan UWEG te wenden, met navolgende onderdanigst verzoek-***

***Dat het UWEG goedgunstig gelieven te behagen te desponeren dat aan
adressanten bij genoegzame hoeveelheid van water in deze kolonie worde
vergund om ten allen tijde op een peil van drie voeten, geëvenredigd naar de
inrichting hunner vaartuigen, dit kanaal of vaarwater af te varen; verklarende
zij lieden mits dezen, om in cas van deze vergunning zich volgaarne willen
onderwerpen tot het fourneren of betalen van zodanig hoger of meerder af-
vaartsgeld als UWEG in billijkheid, evenredigd aan zodanige vergunning, van
hen lieden mochten vorderen. Het wel doende enz.***

Bredere schepen kon niet, vanwege de verouderde schutsluizen, langere schepen kon blijkbaar ook niet meer, vanwege de verwachte problemen met de sterkte van de romp, maar meer diepgang zou ook meer vracht betekenen. Geef ons maar het recht van meer diepgang als er genoeg water is, wij betalen dan wel wat meer afvaartsgeld, maar duidelijk is dat het zo niet meer kan. De mensen met grote schepen gaan nu al elders overwinteren, zo werd met het huidige beleid rondom de

deren, om in cas van
deze verzuiming niet
volgzaam te zullen
onderwerpen tot het
journeuren of betalen
van Loodnege, hoe oer
of meerder afwa'tgeld als d'Wij
in Lelley kield, gecken redig'd aan
Loodnege vergunning, van hun
leden moesten worden. —

Hoogedum den 31. Dec. 1835

J. A. A. Slot

J. J. J. J. J.

R. A. A. A.

J. A. A. A.

H. A. A. A.

J. A. A. A.

J. A. A. A.

K. A. A.

A. A. A.

H. A. A.

A. A. A.

H. A. A.

J. A. A.

J. A. A.

J. A. A.

H. A. A.

H. A. A.

H. A. A.

Het welk doende enz

J. A. A.

J. A. A.

E. A. A.

H. A. A.

H. A. A.

K. A. A.

J. A. A.

J. A. A.

J. A. A.

J. A. A.

J. A. A.

J. A. A.

H. A. A.

L. A. A.

K. A. A.

B. A. A.

vaart aan de hele kolonie Hoogeveen steeds meer schade toegebracht. Tussen de regels door zei men dat men ook zelf wel vertrekken moet, als er niets gebeurde met de vaart of de toegestane diepgang. Dat was de boodschap van de volgende schippers op 31 december 1835:

**Jan As. Slot
A.IJmker
R.A. Seinen
Jan Zwijs Jr.
H. de Jonge
D. ten Heuvel
Jan van Dalen
K.Gort
D Wijkman
Hendrik Bosman
A.J.Berghuis
Hendrik Meinen
Jan Koster
Jan Stoffers Gort
J.J.Koster
H.H.Kamman
H.H.Booij
H.H.Stooter**

**J. IJmker
Js. Troost
E.IJmker
H.Seinen
A.J. van Oosten
K.Blanken
K.D.Bosman
J. de Jonge
Jan Hartman Jr.
Jan B. Otten
Jan Troost
Jan Jans Hartman
Jurjen Jans Hartman
Herm Jans Veldman
L.J.Hertman
Klaas Jans Koster
Berend Roelofs Boer**

Hoe het georganiseerd werd, dat is wat onduidelijk, maar zeker is dat er een regeling is getroffen voor schippers van grotere schepen. Als er tenminste voldoende water was. Dat moet wel, want we kennen een bekendmaking van 2 mei 1846 waarin door Witsenborg namens de directie van de vaart bekend maakte dat ze hadden besloten te stoppen met het afschutten van vaartuigen dieper dan 2 ½ voet diepgang. Dan moet dit daarvoor mogelijk zijn geweest. Dit stoppen kan tijdelijk zijn geweest, want 1846 was een droog jaar. Toen was het gewoon niet mogelijk om er aan tegemoet te komen. Zelfs de gewone vloten konden slecht afvaren. In de dagen dat bovenstaande brief werd geschreven, speelde die droogte niet.

Uit de 19^e eeuw kennen we klachten over overstromingen, ingezakte wallen, gebrek aan jaagpaden, noem maar op. Maar wat doe je dan, als Compagnie met een lege geldkist? De directeuren hebben in ieder geval geprobeerd om verbeteringen op gang te brengen. Op 1 september 1838 werd een brief geschreven aan de burgemeester van De Wijk, om te trachten een jaagpad in die gemeente tot stand te brengen: *“Meermalen en wel bij herhaling hebben de bewoners van en in de nabijheid der Hoogeveense Vaart hun wens te kennen gegeven dat door de zorg der directie een geregelde trek- of zogenaamde snikkenveer met een paard van Hoogeveen naar Meppel mocht worden aangelegd, of daargesteld, zonder dat hieraan is kunnen worden voldaan, doordien er geen behoorlijk trek- of jaagpad bij een gedeelte der vaart bestond. Het vernieuwde onderzoek van belanghebbenden en de gevoelde hoop dat de eigenaren der landerijen aan de vaart in uw gemeente genegen zouden zijn ter bereiking van het verlangde mee te werken, hebben de*

directie doen besluiten een poging ter verwezenlijking van het voorgestelde aan te wenden". Het gemeentebestuur werd verzocht zich eveneens voor dit jaagpad in te spannen. Het antwoord van de burgemeester van 4 oktober 1838 maakte duidelijk dat de eigenaren van de oevers beneden het Osseverlaat niet genegen waren mee te werken. Dit onder andere omdat er veel hout op de oevers stond, dat de eigenaren niet kwijt wilden, en omdat het gebied het hele seizoen voor het weiden van vee werd gebruikt. Op de Noordkant van de vaart zou een jaagpad misschien mogelijk zijn, maar met zoveel eigenaren en de bijkomende kosten voor grond, beschoeiing en bruggen, zag de burgemeester het niet zitten om daarmee verder te gaan. Het zou tot 1852 duren voor overal een jaagpad lag. Langs de nieuwe vaart.

Tussentijds stelde de Compagnie het Vaartfonds in. Dat was op een vergadering van Hoofdparticipanten op 17 september 1838. In dat fonds zou het geld moeten vloeien dat werd opgebracht door: de pacht van het ambt van balkmeester (f 125,- per jaar), en het 'recognitiegeld' van de turfmakelaar in Zwartsluis (f 200,-). Het fonds zou worden gebruikt voor het verbeteren van de hoofdkanalen en de verlaten. Het bewaard gebleven kasboek maakt duidelijk dat er ook andere gelden in werden gestort. Maar ook uit werden gehaald. Er werden huizen in Zwartsluis voor gekocht, bedoeld voor de turfmakelaars. Omgekeerd vloeiden ook de huurgelden terug in dit fonds, dat wel, maar dat was toch niet helemaal de opzet van dit fonds. In dit fonds kwamen ook de 'breuken', boeten. Wie 'onder de mark loste', dus buiten de markt om in Zwartsluis zijn turf verkocht, en betrapt werd: boete. Er kwamen boeten in van schippers, als ze zich misdroegen. Er waren boetes voor schippers die het verkoopgeld aan de turfmakelaar niet wilden betalen. Streek je niet op tijd de mast, als je bij een brug kwam, ook een boete. Maar de grootste groep boeten betrof 'balkbreuk'. De balk lag nog altijd op 2 ½ voet. Daar was niets aan veranderd en daar verander ook niets aan. Wie met zijn praam op de balk bleef hangen, betaalde f 1,40 of f 2,80 boete. Die hogere boeten vervielen vanaf begin 1847, maar de 'balkbreuk' bleef. De laatste schipper met de twijfelachtige eer om als laatste 'balkbreuk' gepleegd te hebben, was J.P. ten Brink, op 27 mei 1852. Per 1 juni 1852 was de vaart gesloten.

Als het een erg droog jaar was, zoals bijvoorbeeld 1846 en 1847, kreeg de balkmeester gedeeltelijk vrijstelling van de pacht. Er werden lange processen gevoerd, door diverse verenigingen en bestuurlijke organen, om af te komen van tolgelden voor het Zwolse Diep. De Compagnie betaalde uit het Vaartfonds het geld voor de protesterende Hoogeveners. Als huurbaas moest de Compagnie ook zorgen voor het onderhoud van de woning van de turfmakelaar. Dat gaf nogal wat problemen, want er zijn brieven bewaard over achterstallig onderhoud. Er is veel meer van te zeggen, maar de boodschap is: het Vaartfonds heeft nooit gedaan waar het voor was opgericht. De directeuren van de Compagnie van 5000 Morgen konden de handen dichtknijpen toen de Drentsche Kanaal Maatschappij (DKM) werd opgericht. In plaats van veel geld te hoeven besteden, kregen ze voor de overdracht van een totaal afgeschreven vaart, het voor die tijd gigantische bedrag van f 25.000,-. De directeuren zetten het om in aandelen in de nieuwe DKM. Die aandelen gingen in een ander fonds. Een spaarpot, zonder duidelijk doel. Het Vaartfonds bleef nog

enige jaren bestaan. Zonder inkomsten van de breuken, zonder inkomsten van de verpachting van het ambt van balkmeester. Het werd enkel nog gebruikt voor 'recognitiegeld', huishuur en onderhoudsgeld voor het huis, van de turfmakelaar. Het geld van het Vaartfonds was beleend aan derden. Bracht het nog wat rente op. Ook de f 25.000,- gulden van de vaart, de hiervoor gekochte aandelen in de DKM, werden in het Vaartfonds ondergebracht.

Het Vaartfonds was overbodig, nadat de vaart door anderen was overgenomen. Het eveneens overbodige fonds voor het Mallegatschut werd in die jaren opgeheven, toen dat schut was verwijderd. De opbrengsten – er was flink aan verdiend – werden verdeeld over de kleinere compagnieën, zoals men gewend was geweest kosten en baten van de vaart in zijn algemeenheid te verdelen. Waarom hou je dan nog zo'n Vaart-fonds in stand? Dat vroeg het bestuur van de Veen-Vereniging 'De Eendracht' zich ook af, waarop secretaris S. Godfriedt en president Johannes Wesels Boer dit in een brief van 2 maart 1877 bij de directeurs van de Compagnie aanhangig maakten. De vereniging werd rechtspersoon op 8 mei 1867, en heette voluit *'Vereeniging 'De Eendragt', ter bevordering der belangen van verveeners in de gemeente Hoogeveen en omstreken'*. Bij het bestuur van hun vereniging was ter sprake gebracht dat de Compagnie een Vaartfonds beheerde, waaruit het onderhoud en het verbeteren van de vaart zou worden bekostigd. *"Het kanaal toch is overgedragen aan de Drentsche Kanaal Maatschappij, die voor het verbeteren en het onderhoud van 't kanaal behoort zorg te dragen, waarom wij menen dat het voortbestaan van het bedoelde vaartfonds niet meer nodig is, weshalve wij beleeft verzoeken hetzelfde aan de rechtmatige eigenaren te willen doen uitkeren"*. Dus niet zomaar het fonds opheffen, maar uitkeren van het fonds aan de eigenaren van de Compagnie van 5000 Mogen.

We zouden op zo'n moment aan de briefschrijvers willen vragen wat ze nog meer in gedachten hadden. Rekenden ze zich rijk over de te verdelen gelden? Vast niet. Als we alle hiervoor genoemde bedragen van het fonds bij elkaar optellen, en we rekenen er nog het huis van de turfmakelaar bij, dan zou men al lang blij moeten zijn als er 50 cent tot 1 gulden voor iedere morgen c.q. hectare over schoot. Op dat moment was de f 25.000,- van de opbrengst van de vaart nog geen onderdeel van het Vaartfonds. Maar als de Compagnie van 5000 Morgen zou besluiten tot verdelen van het geld van het Vaartfonds over de eigenaren van de Compagnie, oftewel de grondeigenaren van het voormalige Echtsen-Hoogeveen, dan zou het voor de hand liggen om ook de verdiensten van de overdracht van de Hoogeveense Vaart aan de DKM te verdelen. Dat lag daar ook maar zinloos te liggen. Sterker nog, de benaming 'Vaartfonds' is in de loop der tijden veranderd. Daar verstond men later ook wel het hele pakket onder, het oude fonds plus alle aandelen in de nieuwe vaart. De vlag dekte na 1852 de lading niet meer. Triest was tevens dat de burgerlijke gemeente Hoogeveen jarenlang in de financiële zorg zat, niet kon doen wat voor de burgers nodig was, geen nieuw gemeentehuis kon aankopen, omdat die enorme schuld nog moest worden afbetaald. De Compagnie van 5000 Morgen had bijvoorbeeld met de handen op de rug en fluitend de Doorsnijding kunnen laten graven, de vaart dwars door de velden, van Noord tot het huidige Hoekje. De ge-

goede bovenlaag van Hoogeveen had voor dat geld scholen kunnen laten bouwen, waarmee hun naam in herinnering bleef als weldoeners voor de bevolking. Er had een gemeentehuis gekocht kunnen worden. Taken die de burgerlijke gemeente Hoogeveen niet op kon pakken, mede door de schulden. De gemeente wilde weg uit de herberg, naar een eigen gemeentehuis. Kon niet. De directeurs van de Compagnie besloten echter om de f 25.000,- niet te verdelen. Was dat wel gebeurd, dan was er geen bestaansrecht meer geweest, voor dat laatste restant van de Compagnie. Alle andere taken hadden bij andere organen kunnen worden ondergebracht. De turfmarkt in Zwartsluis paste heel goed bij 'De Eendracht'. Dit kan natuurlijk ook achter de verdelingsvraag hebben gezeten.....

'De Eendracht' roerde daarna in hun brief nog een ander punt aan. Het was steeds moeilijk er geworden om te bewijzen of je wel of geen hoofdparticipant was. De gronden werden verdeeld, gescheiden, overgedragen. Niemand zou uiteindelijk meer zicht erop hebben wie nu wel of geen hoofdparticipant was. *"Ons is het wenselijk voorgekomen dat aan die toestand een einde komt, waarom wij UwEgest. verzoeken maatregelen tot verbetering te nemen voor bijvoorbeeld alle vergelding ten koste der eigenaren of belanghebbenden te doen inschrijven in een daartoe bestemd boek, en van iedere verandering of overgang gelegenheid tot aantekening te geven, evenals zulks bij het Rijk geschiedt, op zodanige andere wijze als door u zal worden vastgesteld"*. Het Rijk had kadaster ingesteld. Alle overschrijvingen werden geregistreerd. De Compagnie van 5000 Morgen had op al die informatie geen directe toegang. Wanneer men eigendomsrechten apart zou registreren, ook als het ging over grond waarop eeuwigdurende erfpacht lag, dan zou ook in de toekomst nog na zijn te gaan wie rechten had op het Vaartfonds, het aandelen pakket van de DKM en de positie van hoofdparticipant. De directie van de Compagnie van 5000 Morgen is niet ingegaan op de voorstellen van het bestuur van 'De Eendracht'. Uiteindelijk zijn precies die problemen ontstaan, die 'De Eendracht' al voorspelde.

Een van de centrale personen binnen 'De Eendracht' was voorzitter Johannes Wessels Boer (1834-1887). Hij was koopman en vervener. Zijn grootvader, oudoom en overgrootvader waren veerschippers op Meppel geweest. Zelf was hij in 1876 een van de leiders van het verzet tegen de betaling van de tienden aan de familie Van Holthe tot Echten. Oftewel, hij en de hoofddirecteur van de Compagnie van 5000 Morgen zaten op meerdere punten in elkaars vaarwater. Om het vaarwater letterlijk goed te houden, zat hij als voorzitter in het bestuur van de *'Vereniging tot bevordering der bevaarbaarheid van de Hoogeveense Vaart en het Oranjekanaal'*. We kennen de vereniging bijvoorbeeld uit de advertentie uit de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 17 juli 1876, waarbij Wessels Boer en secretaris L.B.J. Dommers de leden opriepen voor een algemene vergadering op woensdag 19 juli 1876, ten huize van J. van Dalen te Oosterhesselerbrug. Dat was bij Jan van Dalen, ook een voormalige veerschipper op Meppel. De vereniging was rechtspersoon geworden bij Koninklijke goedkeuring van de reglementen op 14 januari 1870. Wessels Boer was op velerlei wijze actief. Hij zorgde bijvoorbeeld in Hollandscheveld met enkele andere personen voor een fabriek van houtproducten, aangedreven door een hypermoderne stoommachine. Johannes Wessels Boer en de hoofddirecteur

van de Compagnie van 5000 Morgen lagen in conflict over de wijze waarop deze hoofddirecteur als Heer van Echten omging met de inning van de Tienden. Wessels Boer wilde de Tienden afgeschaft zien. Hij wist zich gesteund door de betalers ervan, de kleine boeren en enige grootgrondbezitters uit de buitengebieden. Het tiendenconflict is apart beschreven. De vraag om opheffing van het Vaartfonds en de verdeling van gelden is dan ook een onderdeel van een groter machtspeel en spel van belangen, zoals dat speelde binnen het Hoogeveen van de tweede helft van de 19^e eeuw.

Johannes Wessels Boer was als gemeenteraadslid van mening dat de Compagnie van 5000 Morgen het fonds voor kerk, school en armen zou kunnen overdragen aan de gemeente Hoogeveen, opdat die daaruit het Armwerkhuis zou kunnen gaan onderhouden. Organisatorisch was dit fonds begin 19e eeuw op een andere juridische wijze ondergebracht binnen de Compagnie, en zelfs opgesplitst in twee fondsen, waarvan één specifiek voor het Armwerkhuis. Vandaar dat in een brief van 17 november 1877 van burgemeester Ebbinge aan Jhr. Mr. H.G. van Holthe tot Echten te Echten werd gesproken van een fonds uit het begin van die eeuw:

“Hoog Welgeboren Heer!

In een vergadering van de Raad dezer gemeente waar de begroting voor het dienstjaar 1877 werd behandeld, is door het lid Js. Wessels Boer ter sprake gebracht een in deze gemeente bestaand, van het begin dezer eeuw dagtekenend fonds tot ondersteuning van het Armwerkhuis alhier. Hij beval dit fonds zeer in de aandacht van B. en W. en verzocht daaromtrent de nodige inlichtingen in te winnen met het doel om daaruit zo mogelijk zo de kosten der instelling het Armwerkhuis te dekken.

Ik vernam dat het fonds dat de heer Wessels Boer moest bedoelen onder bestuur ener commissie staat waarin o.a. de heer mr. H.J.Carsten zitting heeft, en heb destijds ZWEG (Zijn Wel Edel Geboren) verzocht mij mede te delen of het Armwerkhuis enige rechten op schenken uit dat fonds kan doen gelden. Ik kreeg daarop van mr. Carsten een ontkennend antwoord en deelde nog mede dat wanneer het werd verzocht misschien iets ten bate der bedoelde instelling zou worden toegestaan, wat hij voor zich evenwel niet wenselijk achtte, op grond dat hetgeen thans zou kunnen worden gegeven betrekkelijk weinig zou bedragen, terwijl wanneer men de renten bij het kapitaal voegde, op den duur daarmee iets zou kunnen worden uitgevoerd van enige betekenis.

Ook van anderen vernam ik dat hetgeen de heer Wessels Boer wenste of eiste tot niets zou kunnen leiden, waarom ik vermoedde dat hij op deze zaak niet zou terug komen en dat het ter sprake brengen daarvan alleen zou zijn geschied om aan zekere behoefte tot praten van het publiek lucht te geven.

In de eergisteren gehouden raadsvergadering evenwel werd nogmaals door het zelfde lid op dit aambeeld geslagen: hij kondigde daarvan tegen de volgende vergadering een interpellatie aan B en W aan.

’t Is daarom dat ik de vrijheid neem U hier beleefd te verzoeken mij wel te willen mededelen wat er van deze zaak is, met verlof om Uwe mededelingen aan de Raad

mede te mogen delen. Betere inlichtingen immers dan die van de voorzitter van het bestuur van het fonds, dat bedoeld wordt, zullen wel niet verlangd kunnen worden. Ten zeerste zult U daarmee verplichten”

Kortom, als men zou willen, zou de Compagnie van 5000 Morgen in en rond 1877 zichzelf helemaal kunnen opheffen, omdat gelden verdeeld konden worden, het ene Armwerkhuisfonds naar de gemeente zou kunnen gaan, die het Armwerkhuis ook beheerde, en de rest van het fonds voor kerk, school en armen bij de kerken zou kunnen worden ondergebracht. Toen wel. Toen was er nog niet de onduidelijkheid en reuk van fraude en verdachtmaking, zoals die er pakweg 50 jaar later wel zou zijn. De Compagnie verdeelde echter niet en droeg niet over. Er is een briefje van de toenmalige hoofddirecteur aan Carsten bekend, waarin hij de brief van de burge-meester onder de aandacht bracht, en daar bleef het bij.

Op 3 november 1881 besloot de Compagnie dat het Vaartfonds toch werd opgeheven. Tenminste, het fonds in zijn toenmalige vorm. Ook later sprak men nog wel van Vaartfonds, als men alle aandelen bedoelde, beheerd door de Compagnie. En aandelen, daar kreeg die Compagnie al meer van. Alle bezittingen van het Vaartfonds zouden worden beschouwd als 'gewone' bezittingen van Compagnie. Het saldo per 1 december 1881 was f 86,54. Verder waren er Certificaten van de Nationale Werkelijke Schuld (staatsleningen) van f 100,- en f 500,- een obligatie van die Nationale Werkelijke Schuld van f 600,- en een obligatie van de DKM. Van de turfmakelaar kregen ze jaarlijks nog f 200,- aan huishuur, maar daar moesten ze ook het onderhoud, grondbelasting en de brandverzekering voor betalen. Oftewel, vergeet de cijfers maar, dat hele Vaartfonds stelde in 1881 na 43 jaar functioneren eigenlijk nog niks voor. Een arbeider was er blij mee geweest, maar het gestelde doel was totaal onbereikbaar geweest. Wat geweldig mooi voor de grootgrondbezitters van Hoogeveen, dat een DKM hun verantwoordelijkheid had overgenomen. Toen het geld op beschreven wijze was weggesluisd, heette het anders, maar bleef het een flink pakket aandelen, samen met de f 25.000,- aan aandelen van de DKM, voor de oude vaart. Het enige wat in 1881 echt werd opgeheven, was de afzonderlijke boekhouding van het Vaartfonds. Eigenlijk ging het fonds gewoon door. Ook toen het geld van de Compagnie van 5000 Morgen in 1934 werd geschonken aan de burgerlijke gemeente Hoogeveen, heette het nog gewoon Vaartfonds.

'De Eendracht' was maar één van de nieuwe verenigingen, die waren ontstaan om de belangen van de verveners te bundelen. De venen in Hoogeveen waren groten-deels op, het einde was in zicht, de verkoop van de vaart maakte dat de verveners geen band meer hoefden te hebben met de Compagnie van 5000 Morgen, kortom, die had zichzelf overleefd. Daarom werd op dinsdag 17 februari 1852 een nieuwe vereniging van verveners opgericht. We lezen in de Meppeler Courant van 21 februari 1852: *“Hoogeveen, 17 febr. (....) Op heden heeft zich hier gevormd een Veendirectie waarvan tot hoofden zijn benoemd, de heren Hendrik Berghuis, Jan Bruins Slot Wz., Siger de Vries, Berend Jans de Jonge en Koob Robaard, alle woonachtig te Hoogeveen en de heer J.C. Rahder, woonachtig te Nieuweroord bij Hoogeveen. Deze heren hebben hoofdzakelijk te bepalen het loon zo van de turf-*

graverij als van het turven, varen enz. Door een beëdigd persoon zal het nodige toezicht over het een en ander gehouden worden. Door deze directie is mede besloten, dat de arbeiders voor anderen in de veengraverijen werkende niet dan bij volkomen daglicht mogen werken."

In 1862 organiseerden de schippers zich in een schippersvereniging, 'Schuttevaer'. In oktober 1881 werd te Hoogeveen een vervenersbond opgericht. Tot de vergadering waren verveners opgekomen uit Drenthe, Overijssel, Friesland, Groningen en Noord-Brabant. Een 70-tal personen was aanwezig. Men besloot onder andere met 39 tegen 26 stemmen een voorstel af te stemmen om een brief aan de regering te sturen, met betrekking tot een verzoek op invoerrechten op de steenkool. Tot bestuursleden van de vereniging werden gekozen: Mr. H.J. Carsten (Hoogeveen), Mr. J.A. Willinge Gratama (Assen), H. Rahder (Hoogeveen), J. van der Sluis (Nieuweroord), B. Berends (Dedemsvaart), Johannes Wessels Boer (Hoogeveen) en G.J. de Waard (Assen). Aldus het Nieuws van de Dag van 11 oktober 1881. De standaard van 3 december meldde dat op 30 november een tweede algemene vergadering had plaatsgevonden, waarop de statuten werden aangeboden en goedgekeurd. Het voorlopige bestuur kreeg opgedragen om Koninklijke goedkeuring te vragen en rechtspersoonlijkheid te regelen. Er waren meer organisaties, maar daar gaat het hier even niet om. Waar het om gaat is: de Compagnie van 5000 Morgen was zijn positie helemaal kwijt. Een reliek. Maar wel een reliek met veel geld.

Hoe verging het de Compagnie zonder 5000 morgen en zonder vaart? De Compagnie had al snel proberen met de aanstelling van hoofdparticipanten. Dat weten we uit een brief van F.H. Robaard uit 1871, bewaard in een pak papieren, het restant van het archief uit die tijd. Op 5 december 1871 kwam Robaard terug op een afwijzing van drie jaar daarvoor. Hij schreef Jonkheer R.A. Van Echten: *"Daar ik voor 3 jaren met overlegging van de nodige stukken verzocht heb om toegelaten te worden tot hoofdparticipant, maar afgewezen omdat ik zoals ik van ter zijden gehoord heb, omdat ik van EEN gedeelte meer morgens vergelding bezit als er grond aanwezig is, indien zulks maatstaf van de andere participanten was toegepast zou ik daar volstrekt niets tegen hebben, maar als de bewijzen van verscheidene hoofdparticipanten eens werden opgevraagd, zo zal blijken dat waar ik op wordt afgewezen, zij zouden ophouden participanten te zijn. Mag ik zo vrij zijn UEdHoogWelGeboren te verzoeken de bewijzen eens te onderzoeken, of dat ik als velen tot hoofdparticipant wordt toegelaten."* Robaard werd afgewezen, omdat op één deel van zijn bezittingen meer in zijn papieren stond, dan er daadwerkelijk aanwezig zou zijn. Dit kan wijzen op gebrekkige administratie, of we hebben hier te maken met een tussentijdse verkoop of overdracht in erfpacht, die vervolgens anders werd geregistreerd in het kadaster, dan men in de 18e eeuw gewoon was te doen. Hoe dan ook, de situatie van 1871 kon niet meer werken met systematiek van 100 jaar daarvoor. Er kwam géén algehele controle van papieren. F.H. Robaard werd toegelaten.

De grondeigenaren (de leden van de vereniging zogezegd) kwamen minder en uiteindelijk niet meer ter vergadering. Boekhoudingen en notulen werden verwaarloosd. Bestuursleden werden niet meer gekozen door de leden, maar door andere

bestuursleden. Er was geen heldere toetsing meer of iemand wel of niet 100 morgen grondbezit had, de voorwaarde voor ter vergadering komen. Oudtijds zou een grondeigenaar geen grond verkopen. Hij koos voor erfpacht, want dan bleef hij zelf formeel eigenaar en hield zijn 100 morgen of meer in stand. In de tweede helft van de 19^e eeuw werd meer en meer grond verkocht, zonder erfpacht dus, zodat er meer en meer grondeigenaren kwamen. Dat hoefde geen probleem te zijn. In de 18^e eeuw had binnen Schoonhovens Compagnie een hoofdparticipant ook nogal wat veen met ondergrond en al verkocht, zodat er kleine participanten ontstonden.

Die mensen werden gewoon ter vergadering geroepen van Schoonhovens Compagnie of een afsplitsing daarvan, want als grondeigenaren moesten ze hun handtekening zetten onder de boekhouding met verrekeningen van inkomsten en uitgaven voor de eigen delen van de Hoogeveense Vaart. Doordat de hoofdparticipanten niet meer vergaderden, en gronden verkocht, vererfd en versnipperd werden, wist echter niemand meer wie de hoofdparticipanten waren en in hoeverre anderen op basis van minder bezit rechten hadden om mee te praten. Omdat de kleinere compagnieën na de verkoop van de vaart helemaal niet meer vergaderden maakte zich er ook niemand druk over. De ene groep die nog wel zo af en toe bij elkaar kwam, werd in de beleving erfgenaam van het totale culturele erfgoed van alle compagnieën. Het idee groeide (ten onrechte) dat de Compagnie van 5000 Morgen alles had gedaan, wat alle samenwerkingsverbanden en compagnieën in zijn totaal hadden gedaan. De voetbalvereniging was gestopt met voetballen. Er bleef nog steeds een kantine te beheren en de schoenen lagen er nog. Die werden steeds meer waard. Maar de leden kwamen niet meer bij elkaar, het bestuur vulde zichzelf aan, zonder te weten of iemand wel lid was. Zei waren de club. De daden uit het verleden werden op het erelijstje van het comité gezet, personen die zich verantwoordelijk voelden voor schoenen en kantine, toen ook dat bestuur zijn rechtsgeldigheid had verloren. Deze vergelijking schetst de situatie van de Compagnie van 5000 Morgen in de periode rond 1900.....

Bovenstaande is geen loze visie, persoonlijke mening, kwaadsprekerij, of wat voor persoonlijke opmerking dan ook. Er is al heel wat van gezegd, om mensen persoonlijk onderuit te halen. Het gaat hier echter om een constatering voor de rechter. Op 7 maart 1910 werd er door Mr. J. Wessels Boer, kantonrechter te Hoogeveen, een openbare hoorzitting gehouden, in verband met een proces tegen Hendrik Meijer. Hendrik Meijer had koeien laten lopen op grond van de Kerkenkavel te Hollandscheveld. Er was op 7 december 1909 proces verbaal van opgemaakt door onbezoldigd veldwachter Scheper, want de directeurs van de Compagnie stonden niet toe dat Meijer er vee weidde. Wat in de hoorzitting van belang was, was het toetsen van de status van de bestuurders van de Compagnie van 5000 Morgen, zoals die op dat moment functioneerde. Jhr. Hendrik Gerard van Holthe tot Echten, 58 jaar oud, burgemeester van Ruinen, verklaarde dat hij eigenlijk de beheerder van het fonds voor kerk-, school en armen was, als eigenaar van het Huis te Echten. Er waren enkele medebestuurders. Die had hij niet gevraagd, die deden dit werk al toen hij beheerder werd. Waar de Jonkheer op baseerde dat hij 'eigenlijk' de beheerder was, dat heeft hij niet aangegeven. Sinds 1680 lag het beheer

formeel bij alle directeuren samen. Getuige Jan Warmels zei al 15 of 16 jaar mededirecteur te zijn. Hij was benoemd op een vergadering van hoofdparticipanten, maar hij wist niet wie hoofdparticipanten waren. Bewijs van benoeming was er niet. De Hoofddirecteur (Jhr. Van Holthe tot Echten) riep de participanten op ter vergadering. Oftewel: het 'gewone' functioneren van weleer was voltooid verleden tijd.

Dit werd door andere getuigen bevestigd. Notulen werden er niet gehouden. Warmels wist niet of hij wel 100 morgen of bunder grond had, toen hij werd benoemd. Frederik Hendrikus Robaard was ongeveer 10 jaar mededirecteur en daardoor bestuurder van de fondsen. Hij vertelde benoemd te zijn bij meerderheid van stemmen op een vergadering van hoofdparticipanten. Aan de hoofdparticipanten werd opgegeven dat er een verkiezing plaats zou hebben. Wie zich niet zelf opgaf als hoofdparticipant, daarmee werd geen rekening gehouden. Iedereen kon dus zeggen dat hij hoofdparticipant was. Zolang het idee bestond dat je heel wat had, kon je meepraten en werd je niet getoetst. De rekening en verantwoording van het fonds lag niet ter inzage en bleef enkel bij de hoofd- en mededirecteuren. Ook de hoofddirecteur had zijn bezit nooit laten toetsen. Als andere hoofdparticipant waren Robaard bekend: Bremer, Bruins Slot, Warmels en Veldman Boer. De vierde getuige, Hendrikus Bremer was eveneens ongeveer 10 jaar mededirecteur van de Compagnie en beheerder van het fonds. Hij bezat wel 100 hectare morgens of grond, ook toen hij directeur werd. Hij was de zoveelste die verklaarde dat er geen rekening en verantwoording aan de hoofdparticipanten werd gedaan en er geen notulen werden bijgehouden. Ook de 81-jarige Jan Zwiggelaar kwam nog even aan het woord, maar alleen om te verklaren dat hij geen toestemming had gegeven voor het weiden van de koeien op de grond van de het fonds, de Kerkenkavel.

Jan Gerrits Zwiggelaar was een zoon van Gerrit Berends Zwiggelaar en Hendrikje Jans Moes, bijgenaamd Botter. Zijn signalement luidde: ovaal aangezicht, smal voorhoofd, donkerblauwe ogen, gewone onopvallende neus en mond, spitse kin, bruin haar en bruine wenkbrauwen. Hij was getrouwd met Aaltje Hartman. Rond 1980 werden de laatste schaarse herinneringen aan hem verzameld. Jan was een stevige drinker en herkenbaar aan zijn worst. Een flink stuk droge worst stak altijd uit zijn rechter borstzakje. De hele dag brak hij met zijn vingers stukken uit die worst. Hij peuzelde door tot de worst op was, en dan werd er direct een nieuwe in zijn borstzakje gezet. Gerrit, een zoon van Jan, was getrouwd met Albertje Giethoorn, een zuster van de Roelof Giethoorn die op het kerkorgel van de oude kerk van Hollandscheveld wordt genoemd, en een zuster van Jannes Giethoorn. Jan Gerrits Zwiggelaar was tot op hoge ouderdom de opzichter van de Compagnie van 5000 Morgen, zo werd gezegd. In de praktijk betekende dit dat hij de Kerkenkavel beheerde. Als baas in de bossen, toezichthouder op het gebied, inner van pachten, alles wat nodig was. Zijn grafsteen werd in feite de grafsteen voor de Compagnie. Het is ook een van de laatste zichtbare herinneringen daaraan. De steen ligt op de begraafplaats van Hollandscheveld, net achter het baarhuisje.

Een commissie is een kleiner samenwerkingsverband met een taakopdracht, als onderdeel van een officieel orgaan of een rechtsvorm. Een comité heeft zichzelf

een taak gesteld, of koppelt individuen met een gezamenlijk doel, zonder eigen rechtsvorm, kan los van iedere rechtsvorm functioneren, of zoekt een ondersteunende rechtsvorm die de zaken afhandelt, als het comité een of andere kwestie heeft voorbereid. De functionarissen die zich in de eerste helft van de 20e eeuw uitgaven voor hoofd- en mededirecteuren van de Compagnie van 5000 Morgen, waren niet meer dan een comité, van een compagnie dat feitelijk al niet meer bestond. Zo werd in 1910 getoetst voor de rechter. Het bestond alleen nog, omdat er fondsen waren, en omdat de toenmalige hoofdbewoner van het Huis te Echten zich daarvoor verantwoordelijk voelde, en mensen bij elkaar riep die hem bij het beheer konden steunen. De mythen rondom dit comité gaven het comité aanzien. Dit klinkt allemaal misschien wat negatief. We kunnen echter bewondering hebben voor diegenen die hun best deden om de fondsen te beheren, om geld, school en armen en hun formele organisaties van iets extra's te voorzien. Maar dat neemt niet weg dat er wat moest gebeuren, want zo kon het niet langer. Dat beseften ze zelf ook.

(Diverse bronnen zijn al vermeld in de tekst. Het verslag van het verhoor uit 1910 voor de kantonrechter, ligt tussen de stukken van dr. Jacob Wattel, in het archief van de Historische Kring Hoogeveen. Verder liggen de belangrijkste hier besproken stukken in het Archief Huize Echten no. 889, 889a, 1111 en 1119, en in dossier 7108 van het Archief Secretarie 1914-1975 van de Gemeente Hoogeveen.)

De grafsteen van Jan Gerrits Zwiggelaar te Hollandscheveld. Een van de weinige tastbare herinneringen aan de Compagnie van 5000 Morgen. Een Compagnie die in deze dagen al geen compagnie (georganiseerde vereniging) meer was, maar een comité van goedwillende mensen, die wettelijk niet bevoegd waren om de fondsen te beheren, waarvoor ze nodig waren, omdat hun status en lidmaatschap niet volgens de regels van de Compagnie bevestigd kon worden. Daarmee werd deze steen ook meer een grafsteen voor de Compagnie zelf.

**TER GEDACHTENIS AAN
JAN GERRITS
ZWIGGELAAR,**

**GEBOREN 14 NOVEMBER 1828,
OVERLEDEN 11 FEBRUARI 1919.
GEDURENDE RUIM 50 JAREN
OPZICHTER DER ALGEMEENE
COMPAGNIE VAN 5000 MORGEN
TE HOOGEVEEN.**

**JHR H.G. VAN HOLTHE TOT ECHTEN
HOOFDDIRECTEUR.**

**HS. BREMER
S. VELDMAN BOER
J. BRUINS SLOT JZNR
H.A. ROBAARD**

**MEDE,
DIRECTEUREN.**